

УДК 338.433:339.564:633.11

Ю. Г. Власенко,

к. е. н., доцент кафедри економічної теорії,

Національний університет біоресурсів і природокористування України, м. Київ

Ю. О. Нам'ясенко,

студент, Національний університет біоресурсів і природокористування України, м. Київ

РОЛЬ ЗЕРНОТРЕЙДЕРІВ В ЕКСПОРТІ ВІТЧИЗНЯНОЇ ПШЕНИЦІ

Y. Vlasenko,

Ph.D., Associate Professor of the department of Economic theory, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Kyiv

Y. Namjasenko,

Student of the National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Kyiv

THE ROLE OF TRADERS IN DOMESTIC WHEAT EXPORT

У статті розглянуто актуальне на сьогодні питання експорту зернових пшениці. Досліджується динаміка розвитку виробництва, внутрішнього споживання та експортних відносин щодо пшениці, а також прогнози щодо стану збуту пшениці зернотрейдерами протягом найближчих років. Метою дослідження є аналіз основних чинників, які впливають на виробництво пшениці, її внутрішнє споживання та динаміка збуту на міжнародних ринках.

The gates considers it relevant to the issue of export grain wheat. We study the dynamics of production, domestic consumption and export relations on wheat and predicted for sales of wheat grain traders in the coming years. The aim of the study is to analyze the main factors that affect wheat production, domestic consumption and its dynamics of sales in international markets.

Ключові слова: пшениця, ринок збуту, імпорт, експорт, міжнародна торгівля, зернотрейдери.

Key words: wheat, market, import, export, international trade, traders.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Одним з основних критеріїв стану та розвитку будь-якої країни є міжнародна торгівля, зокрема експортна діяльність, що забезпечує країну надходженням коштів. Основною експортованою культурою для України являється пшениця. Вона становить левову частку всього експорту зернових культур і являє собою одну з найбільшзатребуваних культур на міжнародному ринку. В той же час основними суб'єктами міжнародного ринку, які

здійснюють посередницьку діяльність стосовно виробництва та реалізації уже готової пшениці на ринку є зернотрейдери. Тому дослідження проблеми місця зернотрейдерів в експорті пшениці є дуже актуальне питання на даний час.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Можна з впевненістю сказати, що проблеми експортно-імпортних відносин купівлі-про-

дажу зернових культур, зокрема пшениці, завжди будуть залишатися у центрі економічних досліджень. Дослідження, пов'язані з даною проблематикою, були проведені у працях таких вчених: Б.К. Супіханов [1]; І. Кобута [2]; О. Кищенко [5]; Н. Голомша [6] та ін. Але на даний час, у зв'язку з подіями, які відбуваються в Україні та на міжнародній арені в цілому, постає проблема майбутньої успішної реалізації вітчизняної пшениці на міжнародному ринку, тому дане питання потребує подальшого дослідження.

МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ

Метою дослідження є: динаміка виробництва, внутрішнього споживання та експорту зернових пшениці, визначення ролі зернотрейдерів в реалізації вітчизняного виробника пшениці на міжнародному ринку зернових, прогноз щодо майбутнього стану подій.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Україна має величезний потенціал для вирощування великих врожаїв зернових культур, зокрема пшениці. Максимальні валові збори зерна можуть досягати 60 млн тонн, з яких на частку пшениці приблизно припадає від 25 до 30 млн тонн. Основними факторами, які забезпечують такий високий потенціал збору зернових є родючі чорноземи, сприятливі погоднокліматичні умови, потужна промисловість для випуску мінеральних та азотних добрив, а також стабільне матеріально-технічне забезпечення селекційних програм.

Пшениця — найбільш популярна сільськогосподарська культура, в виробництві якої кожного року бере участь більше половини всіх сільськогосподарських підприємств України. В структурі виробництва зернових культур доля пшениці складає 40—45%. Високе внутрішнє виробництво пшениці в комбінації із стійким зовнішнім попитом сформував Україну як одного з основних постачальників даної культури на світовий ринок. При цьому фактор експорту важко переоцінити, так як зовнішні поставки — найвигідніший спосіб реалізації залишків пшениці.

У 1990 році був зібраний рекордний урожай пшениці, за весь статистичний період спостережень до 1990 року — 30,73 млн т. Такий високий рівень урожаю був обумовлений величезним впливом матеріально — технічних та економічних мір в рамках продовольчої проблеми забезпечення населення СРСР усіма видами продовольства.

З отриманням Україною незалежності, потенціал зернового ринка, який був, в основному, розрахований на споживчий попит Росії та інших республік Радянського союзу виявився не реалізованим. Також відбувся дуже болючий, як для зернового сектора так і для всього агропромислового комплексу, перехід від адміністративного управління до ринкових методів регулювання. В результаті обсяги виробництва пшениці суттєво скоротилися. Для прикладу можна навести такі дані: з 24,55 млн т у 1989—90 рр. до 14,56 млн т у 1994—96 рр.

Говорячи про експорті поставки можна сказати, що в 1990—2000 р. вони демонстрували різні тенденції розвитку. Так, виробництво пшениці характеризувалось стійким знижувальним трендом, що являлось прямим наслідком труднощів в економіці, значними цінними коливаннями, а також різким спадом значення ролі держави на вітчизняному ринку сільськогосподарської продукції. В той же час експортні поставки пшениці збільшувались, що пояснюється, виходом на український ринок великих транснаціональних компаній та значним рівнем доходу від експортної діяльності.

Основні фактори, які впливали на рівень експорту пшениці:

1. Стійка тенденція до зменшення чисельності населення України. За весь період незалежності, кількість населення зменшилась на 12%.

2. Зміна раціону харчування, який суттєво вплинув на споживання хлібобулочних виробів в бік зменшення. Так, на початку 90-х років в середньому одна людина споживала 141 кг хлібобулочних виробів, а вже в 2009 році — 111 кг. Зменшення склало — 21%.

3. Зменшення поголів'я скота та птиці, особливо ВРХ та свиней. Так, за період незалежності зменшення зіставило у 6 і 3 раз, що відповідно призвело до зменшення витрат кормів.

Дані фактори вплинули на ринок пшениці в цілому, зменшивши потребу внутрішнього ринку та збільшивши експортні обсяги пшениці [2]. На початку двохтисячних років ситуація щодо виробництва і збуту зернових суттєво змінюється в кращу сторону. Дані зміни були зумовлені стабілізацією і ростом економіки, введенням механізму залогових закупівель зернових, пільгового кредитування сільського господарства, з'явлення на ринку вітчизняних та закордонних приватних зернотрейдерів.

Таблиця 1. Динаміка балансових статей пшениці протягом 2000–2014 рр.,
млн тонн

Рік	Виробництво	Експорт	Внутрішні потреби
2000	10,2	0,2	10,8
2001	21,3	2,9	13,2
2002	20,6	8,3	13,7
2003	3,6	0,9	8,7
2004	17,5	2,6	12,8
2005	18,7	6	13,2
2006	13,9	4,7	11,4
2007	13,9	1,1	11,4
2008	25,9	7,5	11,5
2009	20,9	12,9	11,2
2010	16,9	4,9	11,1
2011	20,0	6,0	13,0
2012	15,8	6,9	12,4
2013	21,5	6,8	12,5
2014		9,3	

Зернотрейдери здійснили найзначніший вплив на виробництво та реалізацію зернових, орієнтуючись на експорт, вони активно розвивали свою торгову інфраструктуру через створення регіональних мереж елеваторів та інвестування в потужності вітчизняних портів. За рахунок приватного інвестування, експорт з 2003 по 2010 року зріс від 6 млн т зерна до 36 млн т. Саме це дало можливість сільськогосподарським підприємствам збільшити свій прямий ринковий потенціал. Новий ринок збуту став потужним поштовхом до збільшення обсягів виробництва зерна. Так, порівнюючи обсяги виробництва пшениці в 1996 — 1999 рр. та 2001 — 2002 рр. обсяг виробництва збільшився до 20,95 млн т, тобто зріс на 46,9%.

Не можна обійти поза увагою імпорту зернових культур. Імпорт реалізовувався не на повну виробничим потенціалом нашої країни, що сприяло збільшенню собівартості вітчизняних зернових. В результаті цього можна прослідкувати таку динаміку імпорту зернових: 2002 року було імпортовано пшеницю з шести країн. У 2003 року Україна, через неврожай, імпортувало понад 3 млн т продовольчої пшениці з 23 країн, основними з яких були Казахстан та Росія. У 2004 р. кількість країн — експортерів становила 14 країн. У 2005 році тен-

денція до імпорту зменшилась, і кількість країн експортерів склала 9 країн [3].

Як свідчать данні таблиці 1, Україна показує позитивні тенденції до збільшення експорту пшениці та зернових загалом, так за останнє десятиліття експорт зернових зріс на 77%. Виробництво зерна в Україні у вересні 2014 року зросло на 15% — до 43,3 млн т. Виробництво зерна і зернобобових культур в Україні станом на 1 жовтня 2014 р. склало 43 млн 490,3 тис. т, що на 15% більше показників за аналогічний період 2013 р. [8]

Цього ж року, встановивши свій власний рекорд, Україна увійшла до трійки світових лідерів з експорту зерна. Досі найбільшим обсягом експорту вважався сезон 2008—2009 рр. тоді було експортовано 24,8 млн тонн зернових. Наша країна обігнала Канаду, Аргентину та Бразилію. Україна, експортувавши 32,4 млн тонн зерна зайняла третє місце серед найбільших світових експортерів зерна, попереду тільки США (72,3 млн тонн) та ЄС (38,5 млн тонн).

На даний час окрім пшениці, підвищеним попитом на закордонному ринку користується кукурудза, але, потрібно зазначити, що відвантаження пшениці також істотно збільшується. Такі позитивні зміни пов'язані з активізацією аграріїв, які активно реалізовува-

Таблиця 2. Найбільші зернотрейдери

Компанії	Обсяг експорту, тис. т	%
НІБУЛОН	4537	14,0
А.Топфер Інв. Україна	4078	12,6
Л. Дрейфус Комодитиз Україна	3557	11,0
Кернел Трейд	3192	9,9
ГПЗКУ	2901	9,0
Серна	2596	8,0
Сантрейд	2497	7,7
Інші компанії	9001	27,7

ли свої запаси, орієнтуючись на значне збільшення ринкових цін та необхідності поповнення обігових коштів на посівну кампанію.

Можна стверджувати, що найбільші зернотрейдери на українському та закордонному ринках зайняли свою нішу вже досить давно, і все ще тримають свої позиції. За даними Української аграрної конфедерації, трійка найбільших зернотрейдерів забезпечила близько 38% експорту, а перша сімка — близько 3/4 загальної експорту зерна з України.

Найбільшими експортерами зернових з України залишаються представництва міжнародних трейдерів. (ПП "Серна", ТОВ "Луї ДрейфузКомодітіз Україна ЛТД", ДП "Сант-рейд", ООО "КернелТрейд", ООО "Альфред С. Топфер Україна" та ін.), а серед компаній з вітчизняним капіталом найбільшими є "Агроекспорт" і "Адора". Із 600 компаній, які експортують зернові, на долю найбільших припадає близько 60—70% відвантаженого зерна. Загальна кількість експортерів практично не змінюється з роками. Більшість із них знаходяться в Київській, Одеській, Миколаївській та Херсонській областях, дані таблиці 2.

Найбільшого успіху на міжнародних ринках в останньому сезоні досягли "Нібулон", який уже декілька років є першим у рейтингу зернотрейдерів. Друге і третє місця у гонці експортерів зерна посіли давні "переслідувачі" "Нібулона" — транснаціональні "дочки" Alfred C. Toepfer International — 4,078 млн тонн експортованого зерна і Louis Dreyfus — 3,557 млн тонн. Четверта сходинка — у компанії "КернелТрейд" — 3,192 млн тонн вивезеного зерна. На п'ятій позиції опинився державний зернотрейдер ДПЗКУ з 2,901 млн тонн. Якщо більшість учасників рейтингу роками вкладали кошти у розвиток експортної інфраструктури, то ДПЗКУ тримається на адміністративних "підпорах". Величезний стрибок корпорації вдалося зробити переважно завдяки китайським грошам. ДПЗКУ отримала від КНР кредит під державні гарантії обсягом 1,5 млрд дол. Ці гроші компанія повинна була витратити на закупівлю в Україні зерна та забезпечення його експорту в Піднебесну.

Серед найбільших експортерів — є й інші міжнародні компанії: Glencore, шосте місце, 2,6 млн тонн, і "Бунге Україна", сьоме місце, 2,5 млн тонн.

Відповідно до теперішнього стану в країні більшість експортно — орієнтованих компаній незначно знизили свої закупівельні ціни на фуражну пшеницю на базисі EXW франко-

елеватор і декларували їх на рівні 2200 — 2500 грн./т, У портах закупівля даної культури проходила по 2500—2780 грн./т., що трохи нижче рівня попереднього тижня. Вартість фуражної пшениці як старого, так і нового врожаю на базисі поставки FOB порти Чорного та Азовського морів оцінювалася в 250 — 260 дол. США/т.

В Україні протягом 2014 року експортні ціни на основні зернові культури практично не змінилися і є скоріше номінальними, ніж реальними, бо угод купівлі-продажу дуже мало. "Імпортери найбільш зацікавлені в українській кукурудзі, в той час як попит на ячмінь та пшеницю, як старого, так і нового врожаїв дуже низький". "Міжнародні торговельні компанії утримуються від масштабного укладання форвардних договорів на поставку українського зерна у зв'язку з нестабільною політичною ситуацією. Внаслідок високого ризику військових дій в південних і східних регіонах України, через порти яких вивозиться лівова частина українського зерна, великі ТНК в договорах поставки прописують походження зерна як "причорноморського". Таким чином, вони страхуються від можливих ризиків, і диверсифікують поставки. Причорноморське зерно на поточний момент є найбільш конкурентоспроможним на зовнішніх ринках", — зазначав Олександр Одосій.

Попри нестабільну ситуацію в країні, анексію Криму, АТО та ризику розгортання повномасштабної війни, зернотрейдери продовжували активно діяти на закордонних ринках. На підсумковий результат реалізації зернових на зарубіжних ринках не вплинули ні втрачені перевалочні потужності, ні втрати зерна у зоні АТО.

У нинішньому маркетинговому році, всі прогнози мають свої особливості. На жаль, у них не враховується Крим. Так, Мінсільгосп США підвищив прогноз врожаю в Україні до 57,1 млн тонн. Укргідрометцентр говорить про 63 млн тонн. Однак це з урахуванням зерна з окупованого півострова, який зібрав 2014 року 1,41 млн тонн збіжжя. Крім того, ніхто з експертів не може реально оцінити збитки на Донеччині та Луганщині.

Всі основні зернотрейдери експортують зернові в основному в ЄС. Цього року були своєрідні особливості експортних відносин з ЄС. Зерно в ЄС із України ввозять за ліценціями, які видає генеральний директорат ЄС з сільського господарства та розвитку сільських районів. Так, на 15,3% використана квота на пшеницю (950 тис. т). Як пояснює генеральний

директор Українського клубу аграрного бізнесу, слабе освоєння квот пов'язане з тим, що контракти на великі обсяги поставок зерна в ЄС були заключні ще до початку дії преференційного режиму. У компанії не було причин просити свої європейських контрагентів оформляти ліцензії на безмитний імпорт, бо ввіз пшениці та інших зернових загалом не обкладався митом. З липня 2013 року по червень 2014 року України експортувала 32,3 млн тонн зерна.

Міжвідомча робоча група при Міністерстві економічного розвитку і торгівлі прогнозує валове виробництво зернових в Україні в 2014—15 МР на рівні 58 млн тонн проти 63 млн тонн в 2013 році. Основне скорочення прогнозу виробництва зернових у поточному сезоні пояснюється вилученням з нього обсягів збору зернових в анексованому Криму, в той час як минулого сезону ці обсяги враховувалися. За прогнозом Міністерства економічного розвитку, в 2014—2015 рр. Україна експортує 32 млн тонн зернових [9].

ВИСНОВКИ

Починаючи з 2000 року зовнішньо економічна діяльність стосовно експорту стала основним фактором, який здійснював значний вплив на структуру та розвиток зернового виробництва. За обсягом експорту пшениці країна входить до дев'ятки основних країн експортерів. Україна має потужний потенціал як експортера пшениці, так і зернових в цілому. За цей час Україна вийшла в передові позиції серед експортуємих країн зернових культур. Навіть з урахуванням усіх ризиків теперішнього політичного та економічного стану нашої країни.

Література:

1. Супіханов Б.К. Експорт-імпорт зернових культур в Україні / Б.К. Супіханов // Економіка АПК. — 2009. — № 6. — С. 14—17.
2. ФАО Региональное бюро по Европе и Центральной Азии. Исследования по политике перехода сельского хозяйства // "Экономика экспорта пшеницы в Украине" И. Кобут, О. Сикачина, В. Жигадо. — № 2012. — 5.
3. Салькова І. Міжнародна торгівля пшеницею: роль України / І. Салькова // Галицький економічний вісник. — 2013. — № 4 (43). — С. 34—38.
4. Статистична інформація. Державний комітет статистики України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.propozitsiya.com>

5. Кименко О.Г. Оцінкі ефективності державного регулювання експорту та експортних цін на ринку зернових та олійних культур в Україні [Текст] / О.Г. Кименко, О.В. Артюшин // Ринкова трансформація економіки: стан, проблеми, перспективи. — К.: ІАЕ УААН. — 2009. — С. 23—30.

6. Голомша Н.Є. Конкурентоспроможність зернових на аграрному ринку [Текст] / Н.Є. Голомша // Економіка АПК: міжнар. наук.-виробн. журнал. — 2009. — № 12. — С. 83—88.

7. The US WTO Agricultural Proposal for Global Trade Perform [Електронний ресурс]: — режим доступу: <http://www.usda.gov/>

8. Статистична інформація. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://agroua.net/statistics/statnews_t1_48198.html

9. Електронний ресурс. — Режим доступу: <http://ukr.segodnya.ua/>

References:

1. Supihanov, B.K. (2009), "Export and import of grain crops in Ukraine" Business APC, vol. 6, pp. 14—17.

2. Kobut, I. Sikachina, O. and Zhigadlo, V. (2012), "Economics of wheat exports in Ukraine", FAO Regional Office for Europe and Central Asia. Studies on the agricultural policy of the transition, vol. 5.

3. Salkovo, I. (2013), "International trade in wheat: the role of Ukraine", Galician Economic Bulletin, vol. 4 (43), pp. 34—38.

4. State Statistics Service of Ukraine (2015), Statistical information, available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (Accessed 28 Jan 2015).

5. Kymenko, O.G. and Artyushyn, O.V. (2009), "Evaluating the effectiveness of state regulation of export and export market prices of grains and oilseeds in Ukraine", International scientific production magazine Market transformation of the economy: status, problems and prospects, pp. 23—30.

6. Golomsha, N.E. (2009), "The competitiveness of grain on the agricultural market", Economics of agriculture: International scientific production magazine, vol. 1, pp. 83—88.

7. USDA (2015), "The US WTO Agricultural Proposal for Global Trade Perform", available at: <http://www.usda.gov/> (Accessed 28 Jan 2015).

8. EARTH Bioresources and Life Quality (2015), "Statistical information", available at: http://agroua.net/statistics/statnews_t1_48198.html (Accessed 28 Jan 2015).

9. Segodnya.ua (2015), available at: <http://ukr.segodnya.ua/> (Accessed 28 Jan 2015).

Стаття надійшла до редакції 23.02.2015 р.